

**APPEARANCE OF SAFETY AND SECURITY
IN THE HUMANITIES (PART 1)****A BIZTONSÁG MEGJELENÉSE A HUMÁN
TUDOMÁNYOKBAN (1. RÉSZ)**KOLLÁR Csaba¹**Abstract**

The study, which is the first part of a three-part series, examines the emergence of the concept of safety and security in the humanities, with particular attention to ethology, evolutionary biology, and sociology. It analyzes the instinctual pursuits of safety and social behaviors in animals, which fundamentally determine the survival and evolution of species. By comparing human behavior and societal structures, the author highlights how the demand for safety significantly shapes human groups and societal institutions, including legal systems and political decision-making. The study also elaborates on how modern societies adapt to changing security challenges.

Keywords

safety and security, humanities, ethology, evolutionary biology, sociology, social adaptation

Absztrakt

A tanulmány – mely egy háromrészes sorozat első része – a biztonság fogalmának megjelenését vizsgálja a humán tudományokban, különös tekintettel az etológia, az evolúciós biológia és a szociológia területére. Az állatok biztonság iránti ösztönös törekvései és társas viselkedése kerül elemzésre, amelyek alapvetően meghatározzák a fajok fennmaradását és fejlődését. Az emberi viselkedés és társadalmi struktúrák összehasonlításával a szerző rámutat arra, hogy a biztonság iránti igény milyen mértékben formálja az emberi csoportokat és társadalmi intézményeket, beleértve a jogrendszereket és a politikai döntéshozatalt is. A tanulmány azt is kifejti, hogy a modern társadalmak hogyan alkalmazkodnak a változó biztonsági kihívásokhoz.

Kulcsszavak

biztonság, humán tudományok, etológia, evolúciós biológia, szociológia, társadalmi adaptáció

¹ kollar.csaba@uni-obuda.hu | ORCID: 0000-0002-0981-2385 | senior research fellow and leader, Óbuda University Bánki Donát Faculty of Mechanical and Safety Engineering Artificial Intelligence Workshop | tudományos főmunkatárs és vezető, Óbudai Egyetem Bánki Donát Gépész és Biztonságtechnikai Mérnöki Kar Mesterséges Intelligencia Műhely

BEVEZETÉS

A „Biztonság megjelenése a humán tudományokban” című tanulmány sorozat első részében a biztonság fogalmának különböző megközelítéseit vizsgálom meg a humán tudományok területén, különös tekintettel az etológia, az evolúciós biológia és a szociológia diszciplínáira. A biztonság, mint alapvető szükséglet és motiváció, minden élőlény életében jelen van, azonban az emberi társadalmakban különösen összetett jelenségeket eredményez. A tanulmány először az állatvilág biztonság iránti törekvéseit elemzi, melyek az ösztönös viselkedésminták és a társas interakciók révén a fajok fennmaradását és fejlődését szolgálják. Ezt követően a figyelem az emberi viselkedés felé terelődik, ahol a társadalmi struktúrák, normák és intézmények fejlődését vizsgálom a biztonság iránti igény tükrében. Az emberi csoportok és társadalmak formálódnak és alakulnak a biztonság iránti igény mentén, beleértve a jogrendszereket és a politikai döntéshozatalt is. A tanulmány továbbá megvizsgálja, hogy a modern társadalmak hogyan alkalmazkodnak a változó biztonsági kihívásokhoz, amelyek a globalizáció és a technológiai fejlődés következményei. Ez a rész a biztonság multidiszciplináris megközelítését hivatott bemutatni, rávilágítva arra, hogy a biztonság fogalma milyen mélyen gyökerezik a biológiai alapoktól kezdve az összetett társadalmi szerkezetekig. A tanulmány célja, hogy átfogó képet adjon a biztonság tudományos megközelítéseiről, és bepillantást nyújtson abba, hogy ezek a megközelítések hogyan kapcsolódnak össze az egyéni és közösségi jólét kérdéseivel. Ezen keresztül írásművem hozzájárul a biztonság jobb megértéséhez és annak társadalmi, biológiai és szociológiai dimenzióinak feltárásához.

ETOLÓGIA ÉS EVOLÚCIÓS BIOLÓGIA

A biztonság fogalmának tartalmi értelmezésének sokféle megközelítés közül elsőként az etológia és az evolúciós biológia biztonság interpretációját adom meg. Tinberger [1] állatok viselkedésével foglalkozó munkájában kiemeli, hogy az állatok viselkedése, az örökölt, illetve tanult viselkedésminták erősen biztonság-fókuszúak. Az adott faj, vagy egyed biztonság-fókuszú viselkedése a záloga ugyanis a faj fennmaradásának. Tinberger [1], [2] mellett többek között Lorenz [3], Hinde [4], Bekoff [5] rámutatott arra, hogy az állatok alapvető életstratégiái, mint a reprodukció, a táplálkozás, a védekezés, a társadalmi viselkedés a biztonság irányába kongruálnak. Részletesebben: a fajfenntartás alapja a szaporodás, a génállomány továbbvitele, hiszen a reprodukció – pontosabban a sikeres reprodukció – a biztosítéka annak, hogy legyenek utódok, akik majd szüleikhez hasonlóan cselekszenek. Az egyed fejlődése szempontjából fontos a táplálkozás. Vannak állatok, akik születésüktől fogva magukra maradnak (pl.: teknősök), vagyis alapvető ösztöneikre vannak utalva, hogy a táplálékot megszerezzék, míg másokat (pl.: madarak, emlősök) születésük után szüleik táplálnak, illetve tanítanak meg a táplálékszerzésre. Miután a fiatal egyedek az önfenntartásukhoz szükséges ismereteket elsajátítják, felnőtté válnak, s fajtól függően vagy elhagyják (pl.: medvék), vagy a többi fajtársukkal közösen alkotott közösségekben maradnak (pl.: elefántok, majmok). Az állatok fizikai felépítése és képességei (pl.: (kitin)páncél, méregmirigyek, illetve méregfog, szárnyak – repülés), valamint egyéb lehetőségeik, mint az elrejtőzés, az ügyesség, a védekező testtartás, a védekező viselkedés, illetve a szimbolikus viselkedés biztosítják a számukra, hogy megvédjék magukat a ragadozóktól, illetve a környezeti veszélyektől. Az ember társas lény – ahogy arról többek között Mead [6], illetve

Aronson [7] is írt – de hasonló figyelhető meg bizonyos állatok között is. Az állatok társas viselkedése jó stratégiának bizonyul a túlélésben – vélekedik Wilson [8] – hiszen a csorda, falka, boly, stb. lehetővé teszi, hogy eredményesebben vadásszanak (szerezzenek táplálékot) és hatékonyabban tudják megvédeni magukat. Hiba lenne azt gondolni, hogy csak a nagyobb, fejlettebb agyi kapacitással rendelkező állatokra jellemző a társas viselkedés. Wilson [8] a hangyák, míg Waal [9] a méhek esetében írta le, hogy a kolónia egyaránt jelenti az egyénnek és magának a kolóniának is a legeredményesebb túlélési stratégiát. A jól működő kolónia túlélési „filozófiája” az egyént gyakran altruistává teszi, vagyis feláldozza magát azért, hogy a kolónia, s tágabban értelmezve a faj túléljen. Társas közösségben élő állatoknál, ha az egyén nem talál vissza a kolóniába, vagy a kolónia kiközösíti, akkor az rendszerint az egyén halálát jelenti.

Az etológia és az evolúciós biológia vizsgált témái között nem csak az állatok, hanem (akár összehasonlítás jelleggel) az emberek is szerepelnek. Waal [10] az emberi viselkedést hasonlítja össze a majmok viselkedésével a „Belső majmunk” című könyvében. A majmok társas viselkedése a szerző szerint eklatáns példája a közösség biztonságra való törekvésének, s rámutat arra, hogy a közösségen belüli együttműködés hogyan szolgálja az egyén és a közösség biztonságát. A majmoknál megtapasztalt együttműködés az emberi közösségekre is jellemző, s többek között az emberi kapcsolatokban, a családban, s tágabban értelmezve akár a nemzetközi kapcsolatokban is megnyilvánul. Az egyének és csoportok közötti együttműködés – vélekedik a szerző – hozzá tud járulni a biztonság növekedéséhez a társadalmakban, ami révén elkerülhetőek a biztonsági konfliktusok (legalábbis társadalomtudományi megközelítés szerint). Csányi [82 p. 13] nem feltétlenül csak előnyként tekint a csoporttagok közötti együttműködésre, bár ő is a csoport által nyújtott biztonság mellett foglal állást. Ahogy a csoportszerkezettel kapcsolatban írja „Az egyedül történő táplálékszerzés csökkenti a felesleges vetélkedéseket, de biztonsági problémákat okoz: a ragadozókat valahogyan el kell kerülni. A csoportos gyűjtögetés biztonságossá teszi ugyan az egyed életét, de ilyen esetben megnő a csoporton belüli versengés a közös erőforrásokért, és kialakulnak a csoportviselkedést, a versengést szabályozó viselkedési mechanizmusok”. Waal [10] munkájában a társas kapcsolatok, illetve a biztonság hiányából eredő negatív következményeket vizsgálva megállapítja, hogy ezek hozzájárulnak a stressz, a szorongás és a félelem kialakulásához és fenntartásához, ami véleményem szerint – ahogy arról még később a téma pszichológiai aspektusánál írni fogok – elősegítheti az egyén (akár ember, akár állat) sebezhetőségét, fizikai és mentális bántalmazhatóságát, szélsőséges esetben akár halálát is. Babelcombe [12] a félelem és a biztonság érzetét állítja szembe egymással, elsősorban az állati viselkedést tanulmányozva. Ahhoz, hogy az állatok jól érezzék magukat, élvezzék az életet, s ne legyenek frusztráltak a félelem miatt, szükségük van arra, hogy biztonságban érezzék magukat. Bekoff [13] Babelcombe-hoz [12] hasonlóan úgy gondolja, hogy a biztonságérzet az alapja annak, hogy az állatok jól érezzék magukat. Az állatok jó érzelmi állapota, jó közérzete, s általános jólléte erősen pozitívan korrelál a biztonsággal. A (majom)közösségen/kolónián belüli kommunikáció, s a (nonverbális) kommunikáció révén megosztott információk, jelzések a kolónia tagjai számára nagyfokú biztonságot jelentenek. A kommunikáció hiteles, tartalma valós, a környezet pillanatnyi állapotáról szolgál információkkal akkor is, amikor például egy fiatal egyed ezt egyébként még nem venné észre, vagy nem tudná megfelelően értelmezni/értékelni, így idősebb fajtársai jelzéseire hagyat-

kozik. A majmok biztonságérzetét – vélekedik Cheney és Seyfarth [14] – alapvetően befolyásolja társaik jelenléte, a közöttük levő kapcsolatok minősége, a kapcsolat fenntartását (is) szolgáló kommunikáció. Véleményem szerint Babelcome [12], Bekoff [13], Cheney és Seyfarth [14] meglátásai az emberi biztonságérzetre is igazak. Az állatok és az emberek fenyegetésekre adott viselkedési válaszai között megannyi hasonlóság figyelhető meg Abbas [15] szerint. A félelem, a szorongás, a pánik (vagyis a biztonságérzet hiánya) az állatoknál és az embereknél pozitív és negatív mentális folyamatokat indít el. A pozitív folyamatok a biztonsági hiányosságok pótlására, javítására, kiküszöbölésére sarkallják az állatokat és az embereket annak érdekében, hogy elkerüljék a biztonság hiányából eredő még nagyobb kockázatokat és az esetleg bekövetkező káros eseményeket, a negatív folyamatok ugyanakkor rombolják az egyént, s veszélybe sodorhatják a közösséget is. Az egyén sebezhetőbbé válik, áldozatszerepbe kerül, feladja a küzdeni-, illetve élni akarást (ez egyébként igaz a beteg, öreg állatokra is). Könnyebben válik prédává, vagy szenved el balesetet. Az állati és emberi közösségek reakciója hasonló lehet: a sebezhető egyént feláldozzák, hátra hagyják, kiközösítik, vagy épp ellenkezőleg: megvédik, ápolják, gyámolítják, nem hagyják magára. A közösségben élő állatoknál az első stratégiát rendszerint akkor követik, ha az egyén hátráltatja, veszélyezteti a közösséget, vagy feláldozásával a közösség erősebb, egészségesebb, s így értékesebb tagjai megmenthetőek, vagy nem éri meg, vagy kockázatot jelentene az áldozat, amit a közösség az ilyen egyén érdekében hozna. Az első stratégiával akkor él az emberi közösség – erről részletesebben írok majd a téma későbbi részében – ha az egyén vét a közösségi/társadalmi normák ellen. A kiközösítés lehet(ett) többek között a faluból elkergetés, az egyházból történő kiátkozás, a boszorkányvád, a munkahelyi elbocsátás, a törvény szerinti börtönbe zárás, vagy egy (szűk) erőforráshoz való hozzáférés megtagadása, vagy korlátozása.

Wilson [8] és Mealey [16] hasonlóan vélekednek a társadalmi evolúció tekintetében. Az emberi társadalmak alakulása, s ennek részeként a társas kapcsolatok fejlődése, a társadalmi hierarchia kialakulása, a kollektív döntéshozatal, valamint a társadalmon belüli együttműködés a társadalmakat sikerre viheti, s minél inkább sikeresnek vélünk/gondolunk egy társadalmat, annál inkább mondható az biztonságosnak és békésnek is. Az ilyen társadalmak polgárai – írják a nevezett szerzők – boldogabbak, életük nyugodtabb, jövőjük kiszámíthatóbb. A béke állapota és a biztonság állapota közé egyenlőségjel tehető, ami a gyakorlatban azt jelenti – s erre az adott országról és társadalomról szóló narratívákban megannyi példa található – hogy az adott ország békés kapcsolatokat ápol a környező országokkal, ugyanakkor olyan keretet, mint szabályozó rendszert tart fenn és működtet (akár fizikai határ, akár jogi szabályozás), melyben arra törekszik, hogy a béke állapota fennmaradjon, s ezáltal a lakosságnak ne kelljen félnie, s maximális biztonságban érezze magát. A társadalom nem csak a fizikai fenyegetés miatt félhet, sőt sokszor alaptalan félelmek miatt lesz mentálisan beteg a társadalom. Ennek okait az amerikai társadalom vizsgálatában Glassner [24] a szórakoztatóiparban, a médiában és a politikában látja. A média nem csak jogi értelemben tekinthető tehát (a negyedik) hatalmi ágának, hanem a társadalomra gyakorolt hatásában is. A médiatartalmak fogyasztása, s eleve a társadalom mediatisálódása azt jelenti, hogy az egyén egyre több információt szerez a médiából, ez jelentősen hat értékítéletére, szocializációjára. A média által közvetített és felnagyított erőszak, ami gyakran nem is valós tényeket mutat be, vagy az eltúlzott veszélyek bemutatása károsak az ember életére és döntéseire. A szerző [24] a megoldást abban látja, hogy az egyénnek kellően kritikusan kellene

fogadnia és fogyasztania a médiatartalmakat, hogy megőrizhesse valós, reális alapokon nyugvó biztonságérzetét. Ugyan az ember biztonságtudatosságának fejlesztése – ahogy arról még később bővebben írni fogok – egyéni, családi, munkahelyi, társadalmi szinten egyaránt hasznos lehet, de a hamis félelmekre épülő hamis biztonságérzet legalább annyira káros lehet, mint a hanyag, a reális biztonsági kihívásokkal nem törődő attitűd. Humánetológiai aspektusból a biztonságos társadalom fogalma egyenesen korrelál a csoport méretével, a csoport felépítésével, valamint a csoporton belüli (esetleg csoportok közötti) együttműködéssel – írja Moffett [25]. Meglátása szerint a nagyobb és összetettebb társadalmak rendszerint nagyobb biztonságot és védelmet nyújtanak az egyénnek, hiszen egy ilyen jól szervezett társadalom hatékonyabban tudja elhárítani a külső fenyegetéseket. Tévedés lenne azonban azt állítani, hogy a nagyobb és összetettebb társadalmak az egyénnek minden biztonsági dimenzióban biztonságot jelentenek, hiszen a társadalom méretének növekedése és rétegződése társadalmi konfliktusok forrása lehet, a városon belül kialakulhatnak saját törvényeik szerint működő gettók, a népsűrűség kedvez a fertőző betegségek és járványok terjedésének, növekszik a tömeges erőszak kockázata, s a bűnözői csoportok és a bűnüldözés szervei közötti együttműködés is tetten érhető. Erre megannyi példát lehet olvasni többek között Hinton [26], McInerney [27] tényfeltáró munkáiban.

SZOCIOLÓGIA

A szociológiában a biztonság fogalmának tartalmi feldolgozása során többféle, egymással nem, vagy csak részint kongruáló elképzeléssel találkozhatunk. Az elképzeléseket a feldolgozott szakirodalom alapján tanulmányomban három fő csoportba osztom: (1) társadalmi szinten értelmezett biztonság, (2) közösségi szinten értelmezett biztonság, illetve (3) egyéni szinten értelmezett biztonság.

A társadalmi szinten értelmezett biztonságot a gazdasági-politikai rendszer, a társadalmi szerkezet, a társadalmi interakciók, valamint a normák és elvárások alakítják elsősorban. Felelősség terheli e konstrukció megalkotásában, fenntartásában és fejlesztésében a politikai döntéshozókat, akik törvényekkel és azok betartatásával törekednek szavatolni az állampolgárok (jog)biztonságát, illetve a gazdasági szereplőket is, akik a munkavállalók számára munkahelyeket teremtenek, fizetést adnak, így biztosítva számukra a gazdasági biztonságot, a megélhetést. Foucault [17] a büntetőrendszerek történetét és fejlődését elemezve megállapítja, hogy a büntetőrendszerek fejlődése hogyan hat a társadalomra, s annak szabályozására. Az alapvető kérdés az, hogy az egyén kapjon-e, s ha igen, akkor milyen mértékű büntetést, ha a társadalom biztonsága ellen vét, vagyis bünt követ el. Kérdéses a büntetés formája, ami a figyelmeztetéstől, megrovástól, a pénzbírságon, felfüggesztett és letöltendő szabadságvesztésen keresztül az életfogytiglani szabadságvesztésig, illetve (országoktól függően) a halálbüntetésig terjedhet. Az is kérdéses, hogy a törvények és a társadalmi normák ellen vétő egyén a büntetést követően felhagy-e a bűnisméltással, s ha igen, akkor ezt miért teszi (pl.: félelem az újabb büntetéstől, a büntetés hatására megváltozott, szeretne a társadalom hasznos tagja lenni, stb.) [18]. A modern technológiák megjelenése, illetve a globalizáció – állítja Beck [19] – állandó fenyegetést jelent a társadalomra, mivel az ezek révén előidézett társadalmi változások, illetve a hozzájuk való alkalmazkodás sok erőforrás-allokációt követel meg az egyéntől. A biztonság ugyan nagyobb hangsúlyt kap (ami meglátásom szerint is jó), de e hangsúly magával hozza a biztonság fogalmának frag-

mentálódását (pl.: környezeti biztonság, közlekedésbiztonság, gazdasági biztonság, iparbiztonság) és kiterjesztését számos területre, s az ezeken a területeken beazonosított kockázatok és fenyegetések tudatosítása révén az egyén és a társadalom egyaránt azt érezheti, hogy állandó fenyegetettségnek van kitéve. A demokratikusan működő kormányoknak, a politikai hatalom gyakorlóinak, a kormányzati szerveknek és intézményeknek, a munkáltatóknak olyan megoldásokat kell kidolgozniuk és hihetően kommunikálniuk, amelyek a társadalom fenyegetettségérzetét úgy csökkentik, hogy közben az említett [20], [21] diktatúra-csapdát elkerülik.

Ahogy arra korábban is utaltam, az emberi társadalmakat rendszerint a közösségekben való élet, illetve a közösségi aktivitások jellemzik. Tilly [22] munkájában 250 év társadalmi mozgalmait elemezve azt állapítja meg, hogy a társadalmi mozgalmak voltak a változások erőforrásai és katalizátorai, s e mozgalmak révén alakult, formálódott és fejlődött a társadalom, a demokrácia, a jogállam, s olyan fogalmak is értelmezést és hasznosulást nyertek, mint például a szolidaritás, az igazságosság és az egyenlőség. E fogalmak gyakorlati alkalmazása alapvetően növelni tudta a társadalom tagjainak biztonság tudatát, hiszen a környezeti és akár a társadalmon belüli politikai, gazdasági változásokkal szemben védelmet nyújthattak. Bauman [20] a modern társadalmak és a holokauszt közötti kapcsolatot elemezve rámutat arra, hogy miközben a 20. századra, mint modern társadalomra tekinthetünk – amelynek társadalmi védelmi mechanizmusai az egyénnek számos területen védelmet nyújthatnak, vagy legalábbis nem hagyja teljeseen magára egy vesztes háború után sem – mégis szemtanúi vagyunk, hogy a modern társadalom racionális rendszerében is felépíthető egy népcsoporttal szemben olyan narratíva, amelyik a társadalmi egyenlőtlenségekért e népcsoportot felelőssé téve, annak ellehetetlenítésére törekszik. A Frankfurti Iskola – mely meglehetősen kritikusan viszonyult a náci Németországhoz – tagjai Németországra, mint a modern társadalom pozitív értékeinek ellenpéldájára tekintettek. A pozitív értékek hamar újfajta, negatív értelmezést kaptak, melyben az irányított és központosított propaganda, a kritikai gondolkodás elnyomása, a másképp gondolkodók üldözése, a jól körülhatárolt és definiált (belső) ellenség képének súlykolása, a társadalom homogenizálódásának, valamint a személyes és kollektív kreativitás elvetésének az irányába mutatott. Aki származása, vagy nézetei révén nem tudott, vagy nem volt alkalmas, hogy a homogén társadalom tagja legyen, azt a rendszer kivetette magából. A rendszer tehát önhatalmúlag meghúzta a határokat, melyeken belül gyakran a látszatbiztonság illúzióját tartotta fent, s akik a határokon kívül rekedtek, azokat, mint veszélyforrást aposztrofálta. A frankfurti iskolába tartozó Horkheimer és Adorno [21] azt vizsgálta, hogy milyen veszélyeket rejt magában az, ha a modern társadalom túlzottan is a biztonságra törekszik. Megállapították, hogy ha a biztonság túlzott ellenőrzéssel párosul, akkor a kreativitás beszűkül és az élet minősége romlik. Vagyis: miközben a modern társadalom biztosíthatja polgárainak a fizikai síkon a biztonságot (pl.: védik az ország határait, a rendőrség ellátja bűnüldöző feladatait, ha az egyén megbetegszik, orvosi kezelést kap, magánvagyonát törvények védik), addig – különösen az értelmiség – bezárva érezheti magát, ami mentális, illetve pszichoszomatikus betegségek kialakulásához vezethet. A szépirodalmi műként számon tartott 1984 [28], illetve a kínai Társadalmi Kredit Rendszere, mellyel többek között Kollár [29] [30] [31] is foglalkozott, a művészet és a realitás szemszögéből egyaránt azt mutatja, hogy a technikai fejlődés (pl.: a mesterséges intelligencia használata) a posztmodern társadalmakban is lehetővé teszi egy olyan társadalmi

biztonsági rendszer kiépítését, melyben ha az egyén elfogadja és betartja a rendszer elvárásait, akkor biztonságban, békében érezheti magát, hozzá tud férni a szűk/korlátos erőforrásokhoz, s „jó állampolgárként” előnyöket élvez, ellenkező esetben azonban rendszeridegen elemmé válik, s megannyi problémával kell megküzdenie, ami komoly hatást gyakorol biztonság tudatára és -érzetére egyaránt, s növekszik félelme a biztonságának hiánya miatt. A szociológia tudományterületén megjelenő, egyéni szinten értelmezett biztonsággal többek között Durkheim [23] foglalkozott. Véleménye szerint a munkamegosztás javítja a társadalmi integrációt, ami erősíti a társadalmi kohéziót, s ez elvezet a személyes biztonság növeléséhez. A társadalmi szerepek és a munkatevékenységek átgondolt és tudatos elosztása révén növelhető a társadalmi együttműködés, ami a szociális feszültségek csökkentésének az irányába hat. A munkamegosztás révén nem csak hatékonyabbá válik a munkavégzés, de a siker érdekében az egyéneknek kooperálniuk kell egymással, ahelyett, hogy versenyezzenek. Az együttműködő attitűd fenntartása és erősítése pozitívan hat az egyén személyes biztonságára, különösen akkor, ha az egyes szereplők egy kölcsönös előnyökön alapuló kommunikációt folytatnak egymással.

Az egyéni szinten értelmezett biztonság szociológiai megközelítésénél célszerűnek tartom bemutatni, hogy az egyén születésétől haláláig tartó (biztonság)szocializációjában milyen csoportok játszanak szerepet. Egy lehetséges felosztás szerint létezik elsődleges és másodlagos csoport [32] [33] illetve aspirációs és aszociális csoport [32], formális és informális csoport [34], illetve nyílt és zárt (szélsőséges esetben karcerszervezet [35]) csoport. Az elsődleges csoport (informális csoport) az, amelyiknél az egyének közötti kölcsönhatások, interakciók folyamatosak. Ide sorolhatóak a család, a barátok, a szomszédok (nagyvárosi kultúrában rendszerint nem jellemző) és a közvetlen munkatársak. Az interakciók folyamatosága – ha annak célja a párbeszéd és a kapcsolatok ápolása – azt eredményezheti, hogy leginkább ezek azok a csoportok, illetve ennek tagjai azok, amelyek a csoportok közül a legnagyobb hatást tudják gyakorolni az egyénre, alakítják értékrendjét, formálják kultúráját, így biztonság tudatosságát is. A család, mint a gyermeki szocializáció első terepe alapvetően meghatározza az egyén alap biztonsági beállítódását, s későbbi személyiségét is. Csányi [36 p. 147] így ír erről: „A baba számára az ismeretlen világban az anya az egyetlen biztonságos pont, ha ezt elveszti, ősi félelmek keletkeznek benne, hogy ő maga is elveszik”. Majd így folytatja: „Az a gyermek, aki az első három évében megtanulta a biztonságot, aki tudja, hogy ha szükséges, ha hívja, akkor az anya mindig jön, az idegen környezetben is vállalkozik felderítő utakra, szívesen keres kapcsolatot másokkal, mert nem fél örökösen attól, hogy elveszik”. A másodlagos csoportok formálisabbak, a kommunikáció formalizált módon (séma) történhet, kevesebb egyénieskedést enged meg. Ide tartozhatnak a vallási, munkahelyi, iskolai, szakszervezeti csoportok, illetve a szakmai szövetségek. Ezeknél a csoportoknál az egyén a saját, illetve a csoport biztonságos élete/működése érdekében a biztonsággal kapcsolatban parancsolatokat kap (egyház: tízparancsolat, mely betartása a túlvilági élet záloga lehet), utasításokat ismer meg, s ezekről jobb esetben számot is ad (pl.: munkahelyi információbiztonsági szabályzat, majd vizsga), házirendet fogad el (mely szabályozza az iskolai viselkedési szabályokat), etikai szabályzat szerint viselkedik (pl.: a szakmai szervezet etikai szabályzata szerint nem kelti rossz hírért a konkurensnek, s így a szervezet tagjai biztonságban érezhetik jó hírüket). A másodlagos csoportoknál is megfigyelhetőek olyan személyek (véleményvezérek), akikre az egyén jobban hallgat, illetve ki-

alakulhatnak baráti kapcsolatok, de akkor azok már nem a formalizált kommunikáció szabályait fogják követni. Ezek a csoportok – állítja Kotler [32] – mint referenciacsoportok az egyént újfajta magatartás és életmód felvételére készítetik, hatnak egyéni viselkedésére és énképére. Vannak olyan csoportok, amelyeken az egyén kívül helyezkedik el. Ezekhez tartozni szeretne (aspirációs csoport), mert a csoporthoz tartozás a számára előnyöket, elismerést, presztízst, stb. jelent. A csoportnak rendszerint kialakult értékrendje van, mely jelentősen befolyásolja az egyén biztonságattitűdjét. Ez egyaránt lehet negatív és pozitív. Negatív, amikor a „beavatási szertartás” részeként az egyénnek (élet)veszélyes feladatokat kell végrehajtania, vagyis ahhoz, hogy a csoporttagságból fakadó előnyöket (így a csoporthoz tartozás biztonságát) élvezze, először ki kell lépnie saját biztonsági komfortzónájából. S lehet pozitív, amikor az „elitklub” csak olyan tagokat fogad be, akik például egy adott tudományterületen kimagasló ismeretekkel rendelkeznek, s ezáltal a csoport elismertsége is növekszik (pl.: MTA). A csoport/szervezet az egyén biztonságérzetét növeli, de az egyén is növeli a csoport biztonságérzetét azzal, hogy erősíti azt. Külön belső szabályok szerint működnek a karcser-, vagy kvázikarcser-szervezetek, mint a börtönök, a bentlakásos iskolák, az elmeógyógyintézetek, vagy a katonaság. Ezeknél a szervezeteknél a szervezeti működést törvényi, rendeleti, tehát hatalmi utasítással tartják fenn, de magán a szervezeten belül is kialakulnak az íratlan szabályok. Az egyénnek kettős játékstratégiát kell folytatnia, ha egy látszólagos biztonságos életet akar magának megteremteni: egyfelől meg kell felelnie az előljárók, felügyelők által betartatott szabályoknak, másfelől a csoporton belüli normáknak is.

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányom első részében részletesen foglalkoztam a biztonság megjelenésével a humán tudományokban, különösen az etológia, az evolúciós biológia és szociológia területén. A biztonság fogalmát állatok és emberek viselkedésének kontextusában vizsgáltam, kiemelve, hogy az ösztönös és tanult viselkedésminták milyen mértékben összpontosultak a biztonságra, ezzel biztosítva a fajok túlélését. Az állatok társas viselkedését és az emberek közötti társadalmi együttműködés formáit összehasonlítva rávilágítottam a biztonság központi szerepére a társadalmi struktúrák és intézmények kialakulásában. Elemeztem a modern társadalmak adaptációs stratégiáit a változó biztonsági kihívásokhoz, amelyek között szerepelt a politikai döntéshozatal, a jogi szabályozások fejlődése, és a közösségi normák átalakulása. A tanulmányomban arra is kitértem, hogy a médiának és a szórakoztatóiparnak milyen szerepe volt a biztonságérzet alakításában, kritikusan megközelítve a hamis biztonságérzet veszélyeit és annak társadalmi következményeit.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] TINBERGER, N.: *Animal behavior*. New York: Time Inc, 1965.
- [2] TINBERGEN, N.: *The Study of Instinct*. Oxford: Oxford University Press, 1951.
- [3] LORENZ, K.: *King Solomon's Ring*. London: Methuen Publishing, 1952.
- [4] HINDE, R. A.: *Animal Behavior: A Synthesis of Ethology and Comparative Psychology*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1970.
- [5] BEKOFF, M.: *The Emotional Lives of Animals: A Leading Scientist Explores Animal Joy, Sorrow, and Empathy - and Why They Matter*. Novato: New World Library, 2007.

- [6] MEAD, G. H.: *Mind, Self, and Society*. Chicago: University of Chicago Press, 2015.
- [7] ARONSON, E.: *A társas lény*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2008.
- [8] WILSON, E. O.: *The Social Conquest of Earth*. New York: Liveright, 2013.
- [9] WAAL, F. d.: *The Age of Empathy: Nature's Lessons for a Kinder Society*. New York: Crown, 2010
- [10] WAAL, F. d.: *Our Inner Ape: A Leading Primatologist Explains Why We Are Who We Are*. Stanford: Granta Books, 2006.
- [11] CSÁNYI V.: *Az emberi viselkedés*. Budapest: Sanoma Kiadó, 2007.
- [12] BALCOMBE, J.: *Pleasurable Kingdom: Animals and the Nature of Feeling Good*. London: St. Martin's Griffin, 2007.
- [13] BEKOFF, M.: *The Emotional Lives of Animals: A Leading Scientist Explores Animal Joy, Sorrow, and Empathy – and Why They Matter*. Novato: New World Library, 2008.
- [14] CHENEY, D. L. – SEYFARTH, R. M.: *How Monkeys See the World: Inside the Mind of Another Species*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
- [15] ABBAS, M. B.: *Fear, Panic, and Anxiety: A Comparative Review of the Behavioural Responses of Animals and Humans to Threats*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015.
- [16] MEALEY, L.: *The Biology of Peace and War: Men, Women, and the Genesis of Conflict*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc, 1997.
- [17] FOUCAULT, M.: *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books, 2012.
- [18] CZENCZER O. – RUZSONYI P (szerk.), *Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek*. Budapest: Dialog Campus, 2019.
- [19] BECK, U.: *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: SAGE Publications, 1992.
- [20] BAUMAN, Z.: *Modernity and the Holocaust*. New York: Cornell University Press, 2002.
- [21] HORKHEIMER, M. – ADORNO, T. W.: *Dialektik der Aufklärung*. Amsterdam: Querido Verlag, 1947.
- [22] TILLY, C.: *Social Movements 1768-2018*. New York: Routledge, 2020.
- [23] DURKHEIM, E.: *The Division of Labor in Society*. London: Free Press, 2014.
- [24] GLASSNER, B.: *The Culture of Fear*. New York: Basic Books, 2018.
- [25] MOFFETT, M. W.: *The Human Swarm: How Our Societies Rise, Thrive and Fall*. New York: Basic Books, 2019.
- [26] HINTON, S.E.: *The Outsiders*. New York: Penguin Group, 2006.
- [27] MCINERNEY, J.: *Bright Lights, Big City*. New York: Vintage Books, 1984.
- [28] ORWELL, G.: *1984*. London: Secker and Warburg, 1949
- [29] KOLLÁR Cs.: Kína és a társadalmi kredit rendszere. *HADTUDOMÁNY: A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA* 30: 2, 2020. pp. 79-97.
- [30] KOLLÁR Cs.: Kína és a társadalmi kredit rendszerének információbiztonsági kérdései. *BIZTONSÁGTUDOMÁNYI SZEMLE* 2: 2, 2020. pp. 93-109.
- [31] KOLLÁR Cs.: A mesterséges intelligencia társadalmi léptékű működése, a társadalmi kredit rendszere (nem csak) Kínában. In: HORVÁTH R. – BEKE É. – STADLER R. G. (szerk.) *Mérnöki Szimpózium a Bánkin előadásai: Proceedings of the Engineering Symposium at Bánki (ESB 2019)* Budapest: Óbudai Egyetem, 2019. 94 p. pp. 67-72.

-
- [32] KOTLER, P.: *Marketing menedzsment*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó, 1999.
- [33] GIDDENS, A.: *Szociológia*. Budapest: Osiris Kiadó, 1997.
- [34] SZABÓ I.: *Bevezetés a szociálpszichológiába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998.
- [35] GOFFMAN, E.: *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. Harmondsworth: Penguin, 1961.
- [36] Csányi V.: *Van ott valaki? Válogatott írások*. Budapest: Typotex Kiadó, 2000.